

Nr 76

Utlåtande i anledning av motioner om slopande av förbudet att inställa arbete under avtalstid.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 322 av herr *Werner* samt II: 346 av herr *Hermansson m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts,

»att riksdagen beslutar

att i skrivelse till regeringen hemställa om en omarbetning av lagen om kollektivavtal av den 22 juni 1928 i syfte att i första hand ur nämnda lag avlägsna § 4 gällande förbud mot att under avtalstid tillgripa arbetsinställelse; samt

att i samband med kollektivavtalslagens omarbetning en översyn och revidering företas av lagen om arbetsdomstol.»

Gällande bestämmelser

En strävan inom den arbetsrättsliga lagstiftningen har varit att på olika sätt förebygga konflikter och skapa stabila förhållanden på arbetsmarknaden. Parterna på arbetsmarknaden har genom avtal kompletterat och förstärkt denna ordning.

Genom lagen om förenings- och förhandlingsrätt har arbetstagare- eller arbetsgivarorganisation eller enskild arbetsgivare fått rätt att påkalla förhandling rörande anställningsvillkor eller förhållandena i övrigt. Motparten har alltså skyldighet att i sådana fall ingå i förhandling. Förhandlingsskyldighet kan också grundas på avtal. Huvudavtalet mellan SAF och LO är det viktigaste exemplet härpå. Detta avtal har kopierats inom åtskilliga andra fack. Förhandlingsordningen tar sikte på tvistefrågor som uppkommer under löpande avtalsperiod och avser inte upprättande av kollektivavtal. Förhandling skall i första hand föras lokalt. Uppnås ej enighet skall frågan tas upp vid central förhandling mellan respektive huvudorganisationer.

Om en förhandling inte leder till resultat kan man tänka sig olika utvägar. Gäller tvisten tolkning av kollektivavtal kan den underställas arbetsdomstolen. Avser tvisten avskedande av arbetstagare finns på LO—SAF-området liksom på övriga viktigare avtalsområden ett särskilt skiljenämnds-förfarande. Kan parterna inte komma överens om villkoren i ett kollektivavtal träder den statliga förlikningsmannainstitutionen i verksamhet. Förlikningsman äger kompetens att medla i varje tvist som kan hota arbetsfreden. Vid stora arbetskonflikter tillsätts ofta en särskild förlikningskommission. Enligt ett

särskilt stadgande i medlingslagen skall part som ämnar vidta arbetsinställelse varsla om åtgärden till förlikningsman och motpart senast sju dagar i förväg.

Sedan kollektivavtal träffats är parternas rätt att vidta stridsåtgärder begränsad. Begränsningarna framgår av kollektivavtalslagens (KAL) regler om fredsplikt i 4 §. Reglerna är på det sättet tvingande att parterna inte genom avtal kan ge fredsplikten en mera begränsad innebörd. Däremot kan parterna i avtal överenskomma om en vidsträcktare fredsplikt. Det bör vidare anmärkas att part kan undgå längre tids fredsplikt genom att sluta avtal med kort varaktighet eller tills vidare med kort uppsägningstid.

Kollektivavtalslagen utgår från att stridsåtgärder är tillåtna men föreskriver förbud mot stridsåtgärder i vissa fall som uppställts i fyra punkter. Begreppet stridsåtgärd har inte definierats men avser åtgärd som företas i påtryckningssyfte. Det kan gälla strejk, lockout, blockad, maskning, övertidsvägran, avfolkning av arbetsplats, rundskrivelser av olika slag etc.

Punkt 1 i 4 § KAL innehåller den viktiga gruppen rättstvister. Stridsåtgärd får inte vidtas på grund av tvist om avtalets giltighet, bestånd eller rätta innebörd eller på grund av tvist, huruvida visst förfarande strider mot avtalet eller lagen. Avsikten är att strid skall vara utesluten i tvister som arbetsdomstolen är satt att lösa. Det är härvidlag betydelselöst vilken part som har rätt i sakfrågan. Även om en arbetsgivare förfarit felaktigt är detta ingen ursäkt för arbetstagarparten, om den vidlagit stridsåtgärden för att driva igenom sin mening. Fredsplikten enligt den aktuella punkten täcker mer än direkta tolkningstvister. Part är i och för sig oförhindrad att varsla om stridsåtgärd i fråga som inte regleras av kollektivavtal (oreglerade intressefrågor). Gör en part gällande att en specifik fråga är oreglerad kan emellertid motparten ofta påstå att den omständigheten att frågan inte direkt tagits upp i avtalet inte innebär att frågan är oreglerad, i stället föreligger en »negativ reglering». Det kan t. ex. gälla sådana fall då part vid förhandling frånfallit ett förslag. Om det görs en invändning av antytt slag mot ett påstående att oreglerad intressefråga föreligger, förvandlas tvisten till en rättstvist — en tolkning av avtalets innebörd. I sådant fall är alltså stridsåtgärd inte tillåten.

Punkt 2 i 4 § KAL anger att stridsåtgärd är förbjuden för att åstadkomma ändring i avtalet under tiden för dettas bestånd. Bestämmelsen är ett uttryck för principen att avtal skall hållas.

Punkt 3 i 4 § KAL förbjuder stridsåtgärd under löpande avtalsperiod för att påverka innehållet i framtida kollektivavtal.

Punkt 4 i 4 § KAL förbjuder sympatiåtgärd när primärkonflikten är olovlig. Bestämmelsen innebär således att sympatiåtgärd under avtalstiden är tillåten när primärkonflikten är det. Det är dock att märka att sympatiåtgärd som innefattar ett »självständigt syfte» — dvs. i realiteten innebär ett krav på motparten — är otillåten enligt punkt 2.

Sedan gammalt räknas s. k. indrivningsblockader som tillåtna stridsåtgärder. Med en sådan åtgärd avser man att utöva påtryckning på arbetsgivare som har betalningssvårigheter och ej utger förfallna löner. Det är alltså inte fråga om en tvist om rättsläget och stridsåtgärd är därför tillåten.

4 § andra stycket KAL innehåller regler om förenings fredsplikt och ansvar för medlemmars olovliga stridsåtgärder. En förening som är direkt bunden av ett avtal eller har medlem som är bunden får inte anordna eller understödja olovlig stridsåtgärd. En förening som själv är bunden måste dessutom aktivt verka för att förebygga sådan åtgärd eller få den hävd.

Som tidigare påpekats kan avtalsparter ta på sig en vidsträcktare fredsplikt än vad KAL innebär. I betydande omfattning har sådan avtalsreglering skett. Det viktigaste avtalet är huvudavtalet mellan SAF och LO. Det avtalet har bildat mönster för åtskilliga andra sektorer på arbetsmarknaden.

I kap. II i huvudavtalet föreskrives fredsplikt till dess part fullgjort sin förhandlingsskyldighet. Vidare förbjuds stridsåtgärd som inte auktoriserats av vederbörande förbund. Kap. IV i avtalet förbjuder vissa oarter av ekonomiska stridsåtgärder. Särskilt gäller det begränsning av åtgärder riktade mot utomstående (tredje man). Det förbjuds bl. a. att åtgärd vidtas som innebär förföljelse på grund av religiösa eller politiska åsikter. Huvudavtalet skyddar vidare den som för egen eller annans räkning för talan inför domstol eller annan myndighet eller avlägger vittnesmål eller tillhandagår ämbetsman. Vidare förbjuds vedergällningsaktioner sedan konflikt upphört samt aktioner som riktar sig mot rena familjeföretag. I de flesta fall förbjuds också stridsåtgärder riktade mot tredje man, förutsatt att denne är neutral. Tvister om tolkning av kap. II och IV avgörs av arbetsmarknadsnämnden såsom skiljenämnd och undandras alltså arbetsdomstolens prövning. I kap. V i huvudavtalet finns vissa bestämmelser som har till syfte att begränsa samhällsfarliga konflikter.

För stats- och kommunalanställda tjänstemän gäller särskilda regler. De omfattas av KAL, och deras möjligheter att vidta stridsåtgärder begränsas alltså av 4 §. Därutöver finns emellertid viktiga begränsningar i statstjänstemannalagen och kommunaltjänstemannalagen.

1. Stridsåtgärder är tillåtna endast beträffande avtalsbara frågor (främst lön och annan ersättning).
2. Endast arbetsinställelse är tillåten som stridsåtgärd vid bestående arbetsförhållanden. Då tjänst är obesatt eller nyinrättad är även andra stridsåtgärder — nyanställningsblockad — tillåten. Stridsåtgärder i form av exempelvis vägran att utföra vissa arbetsuppgifter, vägran att fullgöra övertid, massuppsägningar eller maskning är förbjudna.
3. Sympatiåtgärder får endast vidtas för att stödja andra tjänstemannagrupper på det statliga respektive kommunala området.
4. Strejk skall vara auktoriserad av arbetstagarförening. Inte heller oorgani-

serade arbetstagare kan strejka utan att arbetstagarförening beslutat om strejk.

Både för statliga och kommunala tjänstemän förekommer avtalsmässiga begränsningar i fråga om stridsåtgärder. Det gäller dels sådana som är knutna till en särskild förhandlingsordning, dels sådana som avser samhällsfarliga konflikter.

Skulle arbetsgivare, arbetstagare eller organisation åsidosätta sina förpliktelser enligt kollektivavtal eller kollektivavtalslagen kan skadestånd utdömas. Fråga härom liksom andra mål rörande kollektivavtal prövas av arbetsdomstolen. När det gäller organisations ansvar för olovlig stridsåtgärd från medlemmarnas sida prövar domstolen om fackföreningens styrelse varit tillräckligt aktiv för att rätta till förhållandena. Har styrelsen brustit kan föreningen åläggas skadeståndsskyldighet. Samma är förhållandet om föreningens medlemmar mot styrelsens reservation vid ett möte beslutar vidhålla en olovlig stridsåtgärd.

Vid bestämmande av skadeståndets storlek tillämpas särskilda jämningsregler i 8 § KAL. Enskild arbetstagare får aldrig åläggas högre skadestånd än 200 kr.

Enkel fråga

I en enkel fråga vid början av årets riksdag frågade herr Fridolfsson i Stockholm om det var aktuellt med en översyn av kollektivavtalslagen i vad gäller åtgärder vid arbetskonflikt.

Statsrådet Holmqvist svarade den 12 februari att det inte var uteslutet att det kunde finnas behov av att se över vissa enskildheter i kollektivavtalslagen eller i annan arbetsrättslig lagstiftning. Han hänvisade till att i det aktuella hänseendet största avseende måste fästas vid önskemål från arbetsmarknadens egna organisationer och yttrade vidare att någon framställning om en reform inte förelåg.

Utskottet

Principen om fredsplikt under tid då kollektivavtal gäller är en av grundvalarna för den svenska arbetsrätten. I 4 § kollektivavtalslagen finns den lagliga regleringen. Bestämmelsen, som gäller såväl för organisationer som för enskilda arbetsgivare och arbetstagare, är tvingande och kan alltså inte sättas ur kraft genom avtal. Enligt lagrummet får stridsåtgärd under tid då avtal är gällande ej vidtas på grund av tvist om avtalets giltighet, bestånd eller rätta innebörd eller på grund av tvist huruvida visst förfarande strider mot avtalet eller lagen. Inte heller får stridsåtgärd vidtas för att åstadkomma ändring i avtalet eller i syfte att påverka innehållet i framtida kollektivavtal. Ett undantag från det principiella förbudet mot stridsåtgärd

under avtalstid utgör sympatiåtgärd. Sådan är tillåten om primärkonflikten är det.

Den i lag fastslagna fredsplikten har parterna på arbetsmarknaden i olika hänseenden utvidgat genom avtal. Det viktigaste avtalet på detta område är huvudavtalet mellan SAF och LO.

Förevarande motioner syftar till att riva upp bestämmelsen om fredsplikt i 4 § kollektivavtalslagen. Motionärerna hemställer om en omarbetning av kollektivavtalslagen i sådant syfte och om en därav föranledd revidering av lagen om arbetsdomstol.

Principen om fredsplikt under avtalstid är av utomordentlig betydelse. Inte minst internationella jämförelser visar vilken tillgång vårt nuvarande system varit såväl för parterna på arbetsmarknaden som för samhället i stort. Förändrade förhållanden inom arbetslivet aktualiserar ständigt ändringar i avtal. Även de arbetsrättsliga lagarna är självfallet i behov av revision från tid till annan. Enligt utskottets mening är det uteslutet att som utgångspunkt för ett reformprogram ha ett avskaffande av principen om fredsplikt under avtalstid. Om motionärernas förslag genomfördes skulle förutsättningarna för hela avtalssystemet ändras. Det skulle i sin tur medföra stora risker för desorganisation av arbetsmarknaden med vittgående följder för den svenska ekonomin. Med hänvisning härtill anser utskottet att förevarande motioner bör avslås.

Utskottet hemställer,

att riksdagen avslår motionerna I: 322 och II: 346.

Stockholm den 10 november 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Strand (s), fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Lars Larsson (s), Dahlberg (s), Wanhainen (s)*, Kaijser (m), Andreasson (cp) och Axelson (fp)*;

från a n d r a kammaren: fröken Sandell (s), herrar Gustavsson i Alvesta (cp)*, Fredriksson (s)*, Göransson (s), Nilsson i Kalmar (s), Aldén (s), Åkerlind (m) och Romanus (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.